

La salut laboral als hospitals de Catalunya

Miquel Vilardell i Ynaraja^{1,2}, Consol Serra^{3,4}

¹Servei de Prevenció. Hospital General de Vic.

²Grup de Treball de l'Àmbit Sanitari de la Societat Catalana de Seguretat i Medicina del Treball.

³Unitat d'Epidemiologia i Avaluació. Corporació Parc Taulí. Sabadell.

⁴Unitat de Recerca en Salut Laboral. Departament de Ciències Experimentals i de la Salut. Universitat Pompeu Fabra. Barcelona.

Resum

L'organització de la salut laboral als hospitals de Catalunya és relativament recent. Una enquesta realitzada el 1994 mostrà que al voltant d'una tercera part dels centres del nostre entorn no tenia professionals dedicats específicament a aquesta tasca i s'observaren diverses mancances. Molt probablement, aquesta situació ha millorat en els darrers anys. A partir d'aquesta enquesta s'iniciaren un seguit d'activitats conjuntes entre els professionals de la salut laboral dels hospitals de Catalunya que han tingut una bona acceptació i han permès consolidar una xarxa i crear un espai propi en la societat científica, encara que caldran més esforços per incrementar, millorar i avaluar aquestes activitats.

Introducció

Els hospitals constitueixen un dels llocs de treball dins el sector de serveis amb més riscos laborals¹. Aquests riscos, i la gravetat dels seus potencials efectes sobre la salut, són molt diversos: agents físics (radiacions ionitzants i no ionitzants, soroll, etc.), exposició a substàncies químiques (sensibilitzants, gasos anestèsics, òxid d'etilè, formaldehid, citostàtics, etc.), agents biològics (virus de les hepatitis, de la sida, de la tuberculosi, etc.), factors de tipus ergonòmic (manipulació de càrregues, exposició a pantalles de visualització de dades, etc.) i factors de tipus psicosocial (contacte amb malalts, organització del treball, entre d'altres)². Tot i això, la presència de professionals dedicats específicament a tasques preventives als hospitals del nostre entorn és relativament recent. D'altra banda, tot i compartir problemàtiques comunes i essent els riscos bastant similars entre centres, els professionals de la salut laboral desenvolupen estratègies i enfocaments

diferents que condicionen línies de treball diverses, en ocasions amb un cert aïllament tot i treballar, especialment els sanitaris, en un medi proper a la seva professió.

Organització de la salut laboral als hospitals de Catalunya

Amb la finalitat de conèixer quina era la situació en relació a l'organització de la salut laboral als centres hospitalaris de Catalunya, el 1994 es realitzà una enquesta. Es dissenyà un qüestionari que incloïa dades laborals i de formació acadèmica de l'enquestat, les característiques generals de l'hospital, l'existència o no al centre de professionals dedicats totalment o parcialment a la salut laboral, una descripció de la seva dedicació i ubicació jeràrquica, les seves activitats, les línies de recerca, les seves necessitats de formació i els temes de discussió de major interès per a cadascun.

Després de contactar telefònicament amb cadascun dels 74 hospitals de la Xarxa Hospitalària d'Utilització Pública (XHUP) existents a Catalunya en aquell moment³, es distribuï el qüestionari a 60 centres en els quals s'havia identificat almenys un professional dedicat totalment o parcialment a la salut laboral. En una tercera part d'aquests centres contestà el qüestionari un professional de la unitat o servei dedicat a la salut laboral, en un altre terç era d'un servei de medicina preventiva i en alguns va ésser un professional d'un servei assistencial (Taula 1). La taxa de resposta global va ésser del 50% i, com era d'esperar, la major taxa de resposta va ésser d'aquells centres amb una unitat o servei especialitzats i els més grans (Taules 1 i 2).

Vint-i-sis dels 30 (87%) hospitals que contestaren l'enquesta tenien organitzades, d'una manera o altra, activitats de salut laboral. La Taula 3 mostra el tipus d'organització i d'activitats de salut laboral en aquests 26 centres. En 21 hi havia establert una unitat especialitzada i als altres cinc centres les activitats de salut laboral es duïen a terme des d'una mútua d'accidents i malalties professionals. Per a la majoria de centres, les tasques de salut laboral s'havien iniciat a partir dels anys 80. Jeràrquicament, els professionals de la salut laborals d'aquests hospitals depenien fonamentalment del departament de recursos humans, seguit dels de direcció mèdica o de

Correspondència: Dr. Miquel Vilardell i Ynaraja
Servei de Prevenció
Hospital General de Vic
C/ Francesc Pla "El Vigatà", 1
08500 Vic
Tel. 93 702 77 88
Fax. 93 885 03 08
Adreça electrònica: prevencio@hgv.es

TAULA 1. Nombre de qüestionaris enviats i contestats i taxa de resposta, d'acord al servei o unitat des del que es realitzaven les tasques de salut laboral a cada centre, 1994

Servei o unitat	Qüestionaris enviats n	Qüestionaris contestats n	Taxa de resposta %
- Salut Laboral o Medicina del Treball	19	18	94,7
- Medicina Preventiva	14	8	50,0
- Medicina Interna o altre servei mèdic	5	1	20,0
- Gerència / Direcció Mèdica / Recursos humans	16	3	18,8
- Comitè de Seguretat i Higiene	4	0	-
- Altres	2	0	-
Total	60	30	50,0

gerència. Tots els responsables de la salut laboral dels hospitals eren metges, especialistes en medicina del treball (n=16), en medicina preventiva i salut pública (n=6), diplomats en medicina d'empresa (n=8) i/o amb altra formació (mestratge en salut pública, salut laboral, gestió sanitària, medicina preventiva, etc. (n=10). La dedicació a la salut laboral d'aquests professionals era molt diversa, des de menys de 5 hores setmanals a la jornada completa. En el 55% dels hospitals hi havia també altres serveis que, d'una manera o altra, realitzaven tasques relacionades amb la prevenció de riscos laborals: servei o comissió de seguretat i higiene, servei de radioprotecció, comissió d'infeccions, higienistes, farmàcia o laboratori. En tots, excepte en un centre, els professionals percebien que podien influir sobre les condicions de treball, encara que menys d'un terç creia que la seva influència era elevada. Entre les activitats que realitzaven, a la que major temps dedicaven era la pràctica de reconeixements mèdics que, com a mitjana, ocupava gairebé un terç del temps, seguida de la vacunació contra l'hepatitis B. Bastant menys temps dedicaven al registre i avaluació dels accidents de treball, a l'activitat assistencial de problemes de salut en principi d'origen no laboral, a l'avaluació de les condicions de tre-

ball, a la promoció de la salut, a la incapacitat temporal o a altres vacunacions.

En 11 dels 30 hospitals enquestats s'havia realitzat algun tipus d'avaluació de les condicions de treball, utilitzant metodologies molt diverses. Aquesta avaluació havia estat realitzada pel servei de salut laboral (n=9) o el de medicina preventiva (n=2). En relació a les activitats de recerca, en el 47% del centres, els professionals de la salut laboral mai no n'havien fet cap. Només en el 30% dels centres tenien alguna línia de recerca oberta i el 23% en tenia alguna en fase de projecte. Aquesta recerca estava relacionada amb els riscos laborals hospitalaris (73%), els extrahospitalaris (8%), la salut pública (15%) o d'altres (4%). Tots els hospitals disposaven, en major o menor mesura, de suport metodològic, informàtic i documental, i la limitació majoritària era la manca de temps per dedicar-lo a la recerca.

Finalment, els temes de salut laboral que preocupaven més eren, per ordre de freqüència, l'exposició a agents biològics, els reconeixements mèdics, l'avaluació de les condicions de treball, els problemes de salut mental, l'exposició a agents físics i a agents químics, l'ergonomia, els accidents de treball i la incapacitat temporal.

TAULA 2. Nombre de qüestionaris enviats i contestats i taxa de resposta, d'acord a la grandària del centre, 1994.

Grandària del centre: nombre de llits	Qüestionaris enviats n	Qüestionaris contestats n	Taxa de resposta %
≤ 50	2	0	-
51 - 100	5	1	20,0
101 - 200	24	8	33,3
201 - 400	18	13	72,2
401 - 800	6	4	66,7
> 800	5	4	80,0

TAULA 3. Organització i activitats de salut laboral als hospitals de Catalunya (n=26), 1994

		n	(%)
- Tipus d'organització:	Unitat o professional especialitzat	21	(80,8)
	Mútua d'accidents i malalties professionals	5	(19,2)
- Inici de les activitats de salut laboral:	1970-1979	7	(26,9)
	1980-1989	9	(34,6)
	≥1990	4	(15,4)
	nc*	6	(23,1)
- Dependència jeràrquica:	Recursos humans	12	(46,2)
	Direcció mèdica	6	(23,1)
	Gerència	3	(11,5)
	Altres	3	(11,5)
	nc	2	(7,7)
- Capacitat percebuda per influir sobre les condicions de treball:	Molta	8	(30,8)
	De vegades	9	(34,6)
	Poca	8	(30,8)
	Gens	1	(3,9)
- Activitats específiques, dedicació mitjana (%):	Reconeixements mèdics	30	
	Vacunació hepatitis B	11	
	Accidents de treball	8	
	Assistència patologia comuna	7	
	Avaluació condicions treball	7	
	Promoció de la salut	5	
	Incapacitat temporal	5	
	Altres vacunacions	4	
	Altres activitats	4	

* nc = no contesta

Reflexions

Els resultats d'aquesta enquesta, realitzada fa quasi bé 10 anys i amb una taxa de resposta relativament baixa, es poden considerar especialment representatius d'aquells hospitals on les tasques de salut laboral estaven millor establertes i organitzades. Aquesta enquesta, i dades complementàries d'un nombre d'hospitals que no contestaren, permet estimar que al voltant del 67% dels hospitals de Catalunya tenien aleshores algun tipus d'estructura de salut laboral, amb major o menor dedicació. Molt probablement, aquesta proporció, juntament amb el nombre d'hores dedicades a la salut laboral, ha crescut considerablement en el darrer quinquenni, arran de l'aprovació de la primera llei de prevenció de riscos laborals⁴ al nostre país, tendència que probablement és general en l'àmbit laboral. També, al llarg d'aquest darrer quinquenni, els serveis/unitats de salut laboral, actualment serveis de prevenció de riscos laborals, s'han dotat progressivament d'una major estructura tant en nombre de professionals especialitzats com en una major multidisciplinarietat amb la participació

conjunta d'altres professionals clau de la salut laboral com són els ergonomistes, els higienistes, els tècnics en seguretat, els psicòlegs, etc.

Com succeïa també en altres entorns laborals, l'activitat a què més hores es dedicaven els serveis de salut laboral era, amb diferència, la pràctica de reconeixements mèdics, que en aquell moment eren majoritàriament inespecífics. També això sembla que està canviant i, si bé la vigilància de la salut és un dels eixos cabdals de la prevenció de riscos laborals, probablement ara altres activitats també essencials, com la prevenció, tendeixen a ocupar un major espai que d'antuvi i estem camí d'uns exàmens de salut més eficients i orientats als riscos existents en cada situació. També l'autopercepció de la capacitat d'influència sobre les condicions de treball probablement és bastant més elevada actualment.

En canvi, la recerca no s'observa com una prioritat clara atès que, si bé els professionals de la salut laboral dels hospitals de Catalunya disposen de suport metodològic i

tècnic, la raó principal per a no realitzar-la en la meitat dels centres enquestats és la manca de temps. En un marc canviant de les condicions de treball i els seus riscos sobre la salut, i amb una necessitat d'avaluar l'impacte de les intervencions preventives que es duen a terme a la pràctica, aquesta situació és preocupant i calen esforços per canviar-la. Probablement, els plans de formació actuals tenen molt a veure amb aquesta situació, juntament amb un cert aïllament, d'altra banda característic dels professionals sanitaris de la salut laboral.

Justament per intentar superar aquest aïllament vam intentar iniciar ja fa vuit anys un seguit d'activitats conjuntes amb l'objectiu de definir i consensuar línies, protocols i procediments de treball, així com establir criteris mínims documentals, de recursos i de gestió. Com a conseqüència d'aquesta iniciativa s'han organitzat fins ara 10 jornades (Taula 4) sobre temes específics, en bona part com a resposta a les necessitats identificades a l'enquesta, i que han tingut una àmplia acceptació, d'acord a l'alt nombre de participants, i de les quals han sorgit alguns protocols^{5,6}. També es realitzà un projecte de recerca en el qual varen participar vint-i-dos hospitals⁷. A més, aquestes activitats han permès crear una xarxa de professionals

amb interessos comuns i la recent creació d'una secció específica de l'àmbit sanitari a la Societat Catalana de Seguretat i Medicina del Treball, que té com a objectiu definir, organitzar i coordinar activitats per tal de millorar la salut dels treballadors de l'àmbit sanitari⁸.

Finalment, aquests esforços realitzats fins ara caldrà mantenir-los, millorar-los i aprofitar-los per tal d'incrementar l'elaboració de protocols de qualitat, documents i projectes de recerca conjunts, encara escassos, i avaluar la seva efectivitat per tal que realment contribueixin a millorar la salut dels treballadors sanitaris.

Nota d'agraïments: A tots aquells que varen contestar a l'enquesta i contribuïren a fer possible l'inici d'aquest projecte conjunt: *Joan Aixàs*, Direcció Mèdica, Consorci Sanitari de Terrassa; *Sergio Ariño*, Direcció Mèdica, Hospital Comarcal de Sant Antoni Abat (Vilanova i la Geltrú); *Joan Bas*, Servei Mèdic d'Empresa, Hospital Creu Roja de Barcelona; *Ramon Batalla*, Servei de Medicina Preventiva, Hospital de Figueres; *Joana Cabrera*, Servei Mèdic d'Empresa, Hospital Provincial de Santa Maria

TAULA 4. Jornades de salut laboral als hospitals de Catalunya

Hospital organitzador (ciutat, any)	Tema de la jornada	Nombre de participants
Corporació Parc Taulí (Sabadell, 1995)	Maneig dels accidents amb risc d'infecció pel virus de l'hepatitis C	60
Hospital General de Vic (Vic, 1996)	Valoració de les condicions de treball en el medi hospitalari	120
Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (Barcelona, 1997)	Què fer davant d'un accident de treball per inoculació del VIH?	100
Hospital de Sant Pau i Santa Tecla i Hospital Universitari Joan XXIII (Tarragona, 1998)	Productes químics en el medi hospitalari	120
Hospital de l'Esperit Sant (Santa Coloma de Gramenet, 1998)	Vacunes al personal sanitari	90
Hospital Santa Caterina -Institut d'Assistència Sanitària- (Girona, 1999)	Radiacions ionitzants	170
L'Aliança (Barcelona, 2000)	Gestió i documentació dels serveis de prevenció de riscos laborals	250
Hospital Clínic de Barcelona (Barcelona, 2000)	Dermatosis professionals en l'àmbit sanitari i làtex	120
Hospital de Terrassa (Terrassa, 2001)	Són útils els equips de protecció individual en l'àmbit sanitari?	150
Hospital de Sant Joan de Déu (Barcelona, 2002)	Control i millora de la seguretat i la salut	140

(Lleida); *Magda Campins*, Servei de Medicina Preventiva, Hospitals Vall d'Hebron (Barcelona); *Rosa Carreras*, Servei Mèdic d'Empresa, Hospital Provincial de Santa Caterina (Girona); *Montserrat Cortijo*, *Gemma Tapias* i *Míriam de la Prada*, Servei de Salut Laboral, Hospital Clínic de Barcelona; *Maria Esteve*, Servei de Medicina Preventiva, Hospital Germans Trias i Pujol (Badalona); *Àngel Fernández*, Unitat de Salut Laboral, Hospital de la Creu Roja (L'Hospitalet de Llobregat); *Francesc Fibla*, Unitat de Salut Laboral, Hospital de Sant Joan de Déu (Barcelona); *Jordi Figuerola*, Servei de Salut Laboral, Hospital del Mar (Barcelona); *Montserrat García*, Servei de Medicina Preventiva, Hospital General de Catalunya (Sant Cugat del Vallés); *Eduard Gaynés*, Servei de Salut Laboral, Hospital de Terrassa; *Joaquim Giménez*, Unitat de Salut Laboral, Mútua de Terrassa; *Roser Hernan Pérez*, Unitat de Salut Laboral, Hospital Casa de la Maternitat (Barcelona); *Arturo Herrero*, Unitat de Medicina Preventiva, Hospital de Granollers; *Joan M. Inglès*, Servei de Medicina d'Empresa, Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (Tarragona); *Rafel Padrós*, Servei de Salut Laboral, Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (Barcelona); *Ramon Mayol*, Servei Mèdic d'Empresa, Hospital Residència Sant Camil (Sant Pere de Ribes); *Montserrat Olona*, Servei de Medicina Preventiva, Hospital Joan XXIII (Tarragona); *Bartomeu Pascal*, Servei de Medicina Interna, Quinta de Salut l'Aliança de Vic; *Àngel Plans*, Servei Mèdic d'Empresa, Hospital Sagrat Cor-Quinta de Salut l'Aliança de Barcelona; *Núria Porcar*, Direcció Mèdica, Clínica de Girona; *Carles Rodríguez*, Servei Mèdic d'Empresa, Hospital General de Manresa; *Josep Mª Sánchez*, Unitat de Salut Laboral, Hospital Doctor Josep Trueta (Girona); *Ramon Sarrós*, Servei Mèdic d'Empresa, Clínica Plató (Barcelona); *Miquel Torres*, Servei de Medicina Interna, Hospital de l'Esperit Sant (Santa Coloma de Gramanet); *Lluís Màrius Tubella*, Servei de Salut Laboral, Hospital Sant Pere Claver (Barcelona); *Roser Vidal*, Promoció de la Salut, Pius Hospital de Valls.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Clever LH, Omenn GS. Hazards for health care workers. *Ann Rev Public Health* 1988; 9: 273-303.
2. Gestal Otero JJ. Riesgos del trabajo del personal sanitario. Madrid: Ed. Interamericana Mc Graw-Hill, 1989.
3. Catàleg de centres hospitalaris de Catalunya. 4a. ed. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Seguretat Social, 1994.
4. Boletín Oficial del Estado. Ley 35/1995, de 8 de noviembre, de Prevención de Riesgos Laborales. BOE núm 269, 10/10/1995.
5. Torres M, Campins M, Serra C, Bruguera M. Normes d'actuació després d'una exposició accidental a sang o altres fluids biològics en el medi sanitari. Quaderns de la Bona Praxi, núm. 9. Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 1998.
6. Campins M, Torres M, Bayas M, Serra C, Bruguera C. La vacunación del personal sanitario. *Med Clin (Barc)* 1999; 113: 583-591.
7. Serra C, Torres M, Campins M, Grupo Catalán para el Estudio del Riesgo Laboral de Infección por el VHC en Hospitales. Riesgo laboral de infección por el virus de la hepatitis C después de una exposición accidental. *Med Clin (Barc)* 1998; 111: 645-649.
8. Vilardell M, Carreras R, Inglès J, Padrós R, Plans A, Tapias G et al. Grup de Treball de l'Àmbit Sanitari (GTAS) de la Societat Catalana de Seguretat i Medicina del Treball. Barcelona, 2002 (mimeo).